

UN FILLO BASTARDO DE O DIVINO SAINETE: O POEMA ASTURIANO *EL CUINTU LA XANA* (1895)

Esperanza Mariño Davila

IES N° 1 de Ordes

Un setenio despois de se publicar na Coruña a obra de Curros, ve a luz en Xixón un poema simbólico en cinco cantos, escrito integralmente en lingua asturiana.

En verdade, Francisco González Prieto (1859¹-1937), coñecido tamén cos pseudónimos de El Zancarru², Rufino Argüelles e, sobre todo, Pachu'l Péritu, resultou certamente carismático pola personalidade histriónica e un saber conseguido de forma autodidacta áinda que parcial... Diletante incluso a nivel profesional, traballa como tipógrafo, perruqueiro e bibliotecario-arquivero da Real Academia Asturiana de Artes e Letras, da que resulta elixido membro.

En efecto, en maio de 1920 convértese en académico cun discurso de soña intitulado “O Bable”, réplica aos incrédulos ou detractores e ataque concreto ao catedrático de Química Orgánica da Universidade³; en tal discurso queda claro o soño redentorista do xixonés: a creación dunha gramática e dun diccionario, acompañando aquél pola colectánea de barbaridades que acostumaba esgrimir.

El Sr. Buylla confiesa que desconoce el original grito de guerra ¡ijujú!, que es celta y se traduce por la frase ¡viva yo!

Las dos tribus primitivas celtas e iberas (asturianos y poesicos), en sus fiestas y reuniones, al formar la *Danza-Prima*, terminaban

1. Trabúcase o presbítero, poeta e ensaísta Enrique García-Rendueles (1880-1955), a quien segue en parte a profesora e escritora Carmen García Castañón (1934-1995). Dous son os falsos datos: o ano de nacemento (1860) e a data de publicación de *L'Antroxu* (1890, para o primeiro; paradoxalmente, 1889 e 1895, para a segunda. *Vid.* 1980¹: 196, 118; 1980²: 383, 357).
2. Literalmente, santiaguiño: crustáceo posuidor dunha marca semellante á cruz de Santiago.
3. O ovetense Benito Álvarez-Buylla y Lozana (1879-1941), así mesmo director do Instituto do Carbón, tamén era humanista. Fundador do xornal satírico *El Leño* e colaborador en *El Correo de Asturias*, exerceu ademais a crítica musical e a poesía.

siempre en guerra a los gritos de ¡viva Pravia! ¡viva Piloña!; y al correr de los tiempos ampliaron el tema gritando: ¡viva Siero! ¡viva Cangas! ¡viva Trubia! ¡viva Gijia! y se molian a palos. (...)

El problema lingüístico del bable le vamos a ventilar nosotros en la Academia Asturiana, fijando sus leyes gramaticales y fonéticas, (...) cuando aparezca un buen *Diccionario* que contenga explicadas todas sus voces, se verá que es muy rico, (...). También nos dejaron los iberos como huella persistente en el bable, el abuso de las letras ll, ch, ñ, que los celtas desconocían; (...) pues el celtismo asturiano formó nuestro carácter indomable, (...). (1990: 109-114)

Con enormes veleidades de talante humanista e científico, colabora con regularidade na prensa mediante poemas e artigos –escritos boa parte deles na lingua vernácula–; as primeiras colaboracións insírense na prensa local, *a posteriori* escribe en *El Carbayón* de Oviedo e en *La Ilustración Ibérica* de Barcelona. Pasado o tempo vai converterse en fundador e director dos semanarios *El Ixu-xú* (1901) e mais *El Astur* (1902).

Lector compulsivo, traductor e tamén conferenciante, postula sen ningún pudor teorías do máis peregrino en múltiples disciplinas, como a refutación apaixonada da relatividade segundo Einstein, que serviron para lle gastar todo tipo de bromas, converténdo en frecuente obxecto de mofa entre os coetáneos. Solitario e esquecido, morre no asilo da Pola de Siero en plena Guerra Civil. Sen embargo, non pode nin cuestionarse o amor pola cultura de Asturias, posto que González Prieto non vacila en consumir os cativos aforros na defensa da lingua; por outro lado, certo recoñecemento lévao a conseguir algúns premios e menções honoríficas.

O entusiasta labor literario quedou plasmado en abundantes textos narrativos espallados na maior parte polos xornais en propiedade, tales como *Palizas del Astur* (“malleiras” ou diatribas arredor de asuntos concretos de xorne político e social) e mais en textos poéticos: *L'Antroxu* (1889), *El Cuintu la Xana*, *L'Astur* (1904) e *La Vida Asturiana e'nun cientu de Sonetos* (1921). En lingua castelá escribiu os poemarios publicados en 1900 *Romances moriscos* e *Gran diploma de honor*; tamén *La España Católica* (1910), laureado

polo Centro Católico de Xixón. En prosa, *El eclipse del sol y el de los sabios* (1907) e a comedia publicada en Madrid *El paro general* (1916).

El Cuintu la Xana

I. A FORMA

A teor do deseño editorial de 1895, presenta unha portada na que informa sobre o contido: un poema orixinal de tipo simbólico, xunto cun retrato e autógrafo do autor mais un limiar. Inclúe, ademais, unha dedicatoria ao Centro de Asturianos de Madrid.

En canto ao poema en si, divídese en cinco cantos formados por versos de arte maior, con certa frecuencia encabalgados. Os mil versos hendecasílabos, de acentuación grave e rima consoante, distribúense en cento vintecinco estrofas baixo o molde da oitava real ou oitava rima: ABABABCC.

Os versos e estrofas distribúense nos cantos de forma irregular pero conservando certa harmonía; a media de versos por estrofa é de douscientos e o de estrofas por canto de vintecinco. Os cantos más longos son o primeiro e o terceiro; o más breve, o cuarto:

Canto I:	216 versos = 27 estrofas
Canto II:	200 versos = 25 estrofas
Canto III:	216 versos = 27 estrofas
Canto IV:	160 versos = 20 estrofas
Canto V:	208 versos = 26 estrofas

Para a observación do ritmo de intensidade ou esquema acentual tómase como modelo a primeira estrofa, marcándose unicamente a pausa interna no interior dos versos e non as arquisabidas pausas versais e mais estróficas. Cómpre salientar que o acento non sempre recae no segundo e sexto versos, conforme á regra xeral do hendecasílabo heroico, senón que o acento na sexta sílaba se repite de xeito maioritario, mentres que a presencia na sílaba

décima se reproduce absolutamente en todas as estrofas, sexan os versos agudos ou graves.

Mientras qu'Antona cuece les fariñes
 Y tuesta los torrendos per de llau,
 Sentaivos al reor, non hebia riñes,
 Qu'alluego cenaremos un bucau.
 Maruxa, pont'aquí, que si me'nsiñes
 Pa l' hora de comer un bon fusau,
 Faré yo distinción de bona gana
 Cuntándovos EL CUINTU DE LA XANA. (1993: 17)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	A
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	B
—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	A
—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	B
—	—	—	/	—	—	/	—	—	—	—	A
—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	B
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	C
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	C

1 ESPACIO, TEMPO E MODALIZACIÓN

A penas existen referencias espaciais pois a acción “real” ocorre sen saír dunha casa labrega de Xixón na que un home maduro narra, durante unha fiada, un episodio xuvenil. O estatismo dominaría o panorama de non ser pola mobilidade producida polo onirismo no hórreo de Cabueñes –parroquia ao leste do concello–, a onde se achegara na procura de caza para logo pasar a noite. En pleno soño, o hórreo supón o punto de partida para Candás camiño de Coroña (un pequeno saliente ao mar, ao oeste de Xixón capital). Logo, tralo naufraxio, o espacio figurado do soño *per se* constitúe a insua encantada (onde se sitúan a Santa Compañía, o Palacio Vaticano e a romaría de Covadonga).

Desde o alto obsérvase o planeta Terra, a través das nubes e do vento, nunha posición de nidia superioridade que distingue, ao modo hebraico, entre o Ben e o Mal: o Vaticano *versus* algunas cidades, países e continentes famosos.

Contrapostos ao mundo, lonxe do xénero humano, atópanse o abismal Inferno e o sideral Ceo.

O tempo “real” do poema comprende únicamente algunas horas dun frío serán invernal, antes da cea e no tempo dos contos. Remata xusto trala cea co rezo do –seguramente soporífero– rosa-rio, que convida ao descanso nocturno.

Ademais dese tempo dedicado á narración do soño, existe outro nun plano acontecido no pasado: trátase da tarde, noite e madrugada dun outono (pois hai magosto), nunha casa de Cabueñes e mais no hórreo contigo. E do período nocturno nace o soño, que rompe as coordenadas espaciais –mediante voos polo éter adiante, visitas ao Inferno e Ceo– e temporais, con abruptos saltos cronolóxicos entre as diversas horas do día e mais as estacións.

TEMPORALIDADE

- I. Plano “real” do presente.
 - 1. Un serán da invernía.
 - II. Plano “real” do pasado.
 - 1. Tarde, noite e madrugada outonais.
 - 1.1. Plano imaxinario do presente.
 - 1.1.1. Noite: soño.
 - 1.1.1.1. 1ª parte do soño = 1º día. Alborada primaveral (naufraxio) e noite (na insua e no Inferno).
 - 2.1.1.1. 2ª parte do soño = 2º día. Alborada primaveral (polo aire e no Ceo), mediodía e tarde de finais do verán en Covadonga.
-

Respecto á modalización, exceptuando os brevísimos diálogos, distínguense dúas voces por más que sempre correspondan a un tal Pachu (*alter ego* do autor):

1. a do narrador, o home adulto con pretensíóns didácticas que entretén o auditorio (desdobrado nun home mozo que soña, noutro tempo e lugar).

2. a do mozo loitador protagonista do soño.

Secasí, preténdese conseguir verosimilitude, contrapoñendo pasado e presente dun mesmo personaxe. O teórico verismo pretende mesturar soño e realidade para non deixar lugar a dúbihadas acerca do simbolismo da mensaxe; por exemplo, estando no seo do Inferno, ao protagonista acórdalle independizarse do pesadelo e volver á casa. Igual que a moza camiño de Covadonga vén sendo a máxica do soño.

¡Qué fago yo aquí solu! voi pal orriu,
 Dixi pa min, porqu'esto quita'l xuiciu. (...)
 Al salir d'acullá, dióme la tos,
 Y disperté'n sergón, ¡gracias á Dios! (1993: 34)

-Yo soi la mesma Xana'namorada
 D'un mozu que sonsueña'na panera,
 Y como toi con elli ya casada,
 Un bon regalu i di pa que me quiera; (...). (1993: 51)

Os diálogos axudan a dinamizar a narración á vez que producen sensación de realismo. Pónense na boca de Antón de les Portielles e a súa muller, a *señá Pepa*; *Pepucu*, o vello que conta mitos e lendas; o demiño guía; a *Xana* e o *Papa*. Por outra banda os pensadores Epicuro, Krause, Dióxenes e Darwin non dialogan, pero expoñen en estilo directo breves pensamentos ou hipóteses. Un terceiro grupo está constituído por unha morea de xente descoñecida e mais un nubeiro, que chaman e advirten con urxencia, respectivamente, ao dormente e á humanidade pecadora.

Outros personaxes “reais” do mundo rural asturiano que pululan pola obra son os mozos participantes na fiada: *Maruxa*, *Antona*, *Xuanín* e *Bartuelu*. En certo modo, receptores inmediatos aos que se dirixe o conto, ademais dos destinatarios *a posteriori*.

Fabricio⁴ –ou “Miranda”, o prologuista do poema– e Florín, compañeiros na durmida no hórreo, inciden outra volta no verismo, posto que son dous amigos de Pachu'l Péritu. Así se pecha o círculo fantástico-realista.

2 LINGUA E ESTILO

O asturiano do autor pertence, dos tres bloques lingüísticos, ao central posto que emprega o do cotián, o falado no lugar do natalicio (Porcyeo, parroquia do concello xixonés), hai xa máis dun século.

Algúns trazos identificadores constitúenos o pechamento da vocal átona final O (unicamente no masculino singular e nos substantivos comúns), ou sexa, O > U. Tamén algún ditongo formado pola vocal E > I, aínda que minoritariamente.

No campo consonántico existe un par de consoantes propias do bloque. Trátase do F- inicial, en oposición ao bloque oriental, onde aparece un h- aspirado, e do ñ- fronte a n-, contrariamente a occidente.

Os demostrativos masculinos están hipercaracterizados, ao revés da evolución etimolóxica.

Con moito, a isoglosa más importante do bloque reflíctese no plural das palabras femininas rematadas en -A > -ES, a diferencia dos outros bloques. En consonancia con isto, a conjugación verbal presenta a forma -ES nas segundas persoas do singular e terceiras do plural en numerosos tempos. En resumo:

4. Hipocorístico á vez que pseudónimo –o más coñecido– do xixonés Fabriciano González García (1868-1950). Colaborador habitual na prensa e portavoz do movemento rexionalista dos anos vinte, foi secretario da Real Academia Asturiana de Artes e Letras, creada en 1919. Escritor bilingüe, en español ten o auto sacramental *Los Reyes Magos*, a *Comedia de Sidros*, o monólogo *Cacique y aldeano* e a zarzuela *La Fiesta del Otero*. En lingua asturiana escribe *Munchu güeyu con la xente de casa* e *Un alcalde de montera* (1925); *Rosina* (1943) e as zarzuelas *Maruxa*, *El Xiringüelu* e *El Gallu de Navidá*.

- I. FONÉTICA
 - 1. Vocalismo
 - 1.1. Pechamento das vocais
 - 1.1.1. O > U : *Bartuelu, diañu* (pero *diaños*). (1993: 18; 28, 32)
 - 1.1.2. E > I : *cuintu* (pero *cuintos* e *cuentos*; *muer-tu* e *puertu*). (1993: 21, 26)
 - 2. Consonantismo
 - 2.1. F- inicial: *fariñes, foguera*. (1993: 17, 18)
 - 2.2. Ñ- inicial: *ñaviu, ñadar*. (1993: 21, 26)
 - II. MORFOLOXÍA
 - 1. Demostrativos masculinos con I-: *iste* (non *esti*). (1993: 18)
 - 2. Formación do plural -A > -ES: *riña* > *riñes*, *traza* > *traces*. (1993: 17, 18)
 - 3. Formación dalgunhas persoas verbais en -ES: *mataben, cantaben* (non *mataban* nin *cantaban*). (1993: 21, 22)

O estilo, abofé sinxelo, procura en apariencia a espontaneidade. Só aparentemente, posto que no fondo se amosa bastante traballado, abundando en tropos e figuras. A suposta naturalidade estilística áchase á mercé do teórico popularismo dos lectores en bable do século XIX, así como da diglósica concepción de a lingua ser “inferior” e apta sobre todo para o tema rural e costumista. Crenza tal maniféstase en numerosos poemas como *El Bable* e, por suposto, en tratados prosísticos.

Pa galantiar los mozos pe l'aldea,
 O platicar del campu i sos llabores,
 O al par del llar si un vieyu venerable

Con histories i cuentos nos ricrea,
 Con puesties, i páxaros, i flores,
 Diches i penes en sabrosu bable. (1990: 3)

Entre todos estos dialectos descolló el *romance* castellano, por su riqueza y majestad, (...). (1990: 106)

2.1 Sistema retórico de tropos e figuras

2.1.1 Os tropos

Segundo os manuais de retórica clásica, consisten no uso dunha palabra “inapropiada” para designar un concepto; no poema fai aparición un número de seis.

A metáfora, ou substitución dun vocábulo por outro en razón da similitude conceptual, aparece con frecuencia:

So cara, yera'l cielo'n miñatura, (...). (1993: 38)

Un conxunto de palabras unidas por un mesmo concepto dan lugar á alegoría.

-Yo soi fia d'un Príncipe'stranxeru:
So Reinu de mui lloñe fó lluciu,
Mió Padre non tien falta de dinelu,
Porqu'hai ballura, tierres y xentiu.
En so Tronu de Gloria yé'l Primeru,
Y como Elli non hai delgún ñaciu.
Soi la Lluz i me llamen la Verdá
Fia de la Xosticia i de Xehová. (1993: 38)

A crítica a prol dun Mundo afastado da “vera” relixión exprésase mediante unha hipérbole ou esaxeración desmesurada, porque “Vi muchos pueblos, pero non topaba / De sentiu común, nin media onza; (...). (1993: 50)

Da metonimia, ou relación próxima entre dous conceptos, existen varias modalidades. No poema atópase precisamente a menos habitual, a da substitución do símbolo pola idea simbolizada. Así, o Papa preséntase como servidor do Amo e sucesor de Pedro, seguindo a tradición estipulada no Evanxeo pois “A mí dióme las llaves de la Casa (...). (1993: 42)

O emprego dun apelativo que resalte unha calidade específica de alguén, en lugar do nome propio, constitúe a antonomasia (o Mestre dos Mestres viría sendo Cristo, abandonado polo pobo escollido de Israel).

El Rabí tos provincies non habita, (...). (1993: 49)

Un pensamento expresado a través dun oposto implica unha boa dose de ironía, coma no caso do escándalo producido polo desenfadado e liberal París.

Donde venden l'honor tóos los años;
 Mas, non dan ya por ellí ni una perra,
 Y hai quien diz, qu'esta yé la mejor tierra. (1993: 47)

2.1.2 As figuras

2.1.2.1 Figuras de dicción

Baséanse no correcto uso dos vocábulos, áinda que debido ao afastamento da norma habitual resulten expresivas. Poden distinguirse varios grupos; das figuras de repetición aparecen cinco exemplos e entre eles a anáfora, consistente en reiterar unha palabra ao inicio do verso:

Como laurel, trunfante i poderosa,
 Como'livu; 'pacible y boniquina,
 Como romeru, 'sñidia y fachendosa;
 Como rosa d'Abrial i xermandrina,
 Com'alelí, zucena y escabiosa: (...). (1993: 37)

No fragmento anterior percíbese tamén á perfección o paralelismo, de marcada simetría en canto á identidade estructural das oracións. Do mesmo xeito que o quiasmo, ou elementos afins en disposición cruzada: "Mentanto que la sidre gorgoliaba, / Soltaben les castañas el pelleyu; (...)" . (1993: 21)

Se a reduplicación se dispón graduada deriva na gradación, neste caso imperfecta ou non idéntica: "Y allí taben un año y utru año (...)" . (1993: 22). Finalmente, a serie péchase coa repetición da conxunción coordinante ou polisíndeto: "Fazañas y ventures y dinelu (...)" . (1993: 21). Precisamente o contrario ocorre coa única figura de omisión presente no texto, o asíndeto, que outorga gran forza expresiva.

Bailes, tiatros, mercáos, grandes feries
Donde venden l'honor tóos los años; (...). (1993: 47)

De entre as figuras de posición soamente pode salientarse o hipérbato ou intercalación de elementos entre dúas frases –neste caso– sintacticamente inseparables: “Colgándoles del orru por melena (...)”. (1993: 19).

2.1.2.2 Figuras de pensamento

O valor expresivo radica no significado dos vocábulos e nunca na forma. No grupo das figuras de amplificación atópase a paráfrase, suma de sinónimos dunha estructura oracional unidos, neste caso, por xustaposición e que reiteran o podrén de Europa e do mundo: “Llondres, Berna, Turín, Costantinopla, / Cristianía, Berlín, Sampetesburgo, (...). (1993: 48). E no das figuras de acumulación, o epíteto ou adjetivo reiterador dunha calidade inherente ao substantivo nada máis presenta un exemplo: “Pa'nguedeyar panoyes amarielles, (...). (1993: 19)

De entre as figuras lóxicas destaca a antítese ou oposición de contrarios:

Rezai por el que ñace i el que morre: (...). (1993: 41)

Ás figuras de diálogo e argumentación pertencen a apóstrofe ou invocación aos destinatarios presentes no texto (os outros fieis fillos de Israel): “Y tú, ñoble Sión, tu, forte Acrata, (...). (1993: 49). De igual modo que a exclamación, que realza a intensidade do pensamento e mais a interrogación retórica, de obvia resposta: “¡Quién viera á Llucifer rucá los dientes!” (1993: 33). “¿Qué foi de tí, Xerusalén ingrata?” (1993: 49). Pero tamén a optación ou desexo vehemente: “Cese ya l'anatema que i sofita (...)” (1993: 49). O símil ou igualdade entre douos termos é, con moito, o artificio máis utilizado en toda a obra:

Apenzando correr como lladrones. (1993: 29)

Por último, de entre as figuras de ficción destaca a personificación ou prosopopea, reflectida, entre outros, en “Gufaba'l furacán aquexumbrosu, (...)”. (1993: 27).

II. O CONTIDO

1 ARGUMENTO

Canto I

Nun ambiente rural propio do século XIX, á luz do candil e arredor do lume porque xea, un grupo de persoas fían, dispostas a escoitar a narración dun paisano. Este conta como un día, ainda mozo solteiro, axudara nas faenas agrícolas ao señor Antón de les Portielles, quen o recompensara cunha farturenta cea na casa de seu. Alí oíra un vello contar moitos relatos da mocidade, da mitoloxía ástur e mais da grega –algo sorprendente, sen dúbida–. Á hora de se deitar, os tres amigos (Florín, Fabricio e Pachu) deciden ir para a corte posto que na vivenda non hai espacío para todos. Pero a dona da casa convídaos a durmir –dous na cabeceira e un aos pés– no xergón do hórreo onde, despois de moita friaxe, voltas e ronquidos, Pachu prende no sono.

Tou queó pacible i en reposu:
 El cuélebre pel monte non xiblaba,
 Nin temín les gallines al raposu
 Que'n acechu quiciás les esclucaba.
 A min pañome'l sueñu perezoso;
 Y sin saber per onde me llevaba,
 Quedeme'n sin sentiu'sparrangau
 Sonsoñando veyures tresvolau. (1993: 24)

A historia, pois, repítese en certo modo e dá paso á narración propiamente dita, de clara intención didáctica.

O primeiro soño comeza nun xardín, un día soleado da primavera que pronto se transmuta en dura invernía. A intención de visitar o Cristo (de Candás) por mar remata nun naufraxio a causa do temporal.

Canto II

O mozo chega san e salvo mais solitario, nunha pavorosa noite, a unha insua máxica, onde atopa a alegoría da Morte –un esqueleto coa gadaña–. Logo de escorrentar os monstros e feras perseguidores únese á *güestia*, un enterro con seres doutro mundo, unha especie de Santa Compañía de luces resplandecentes, esqueletos e demos. Atacado por un monstro e polos demos, aos que vence, toma un deles para o utilizar como criado e guía.

Xa nunha esquina do Averno encontra os representantes da soberbia ou amantes do poder que pretenderon asoballar con leis inicuas, dignos fillos de Satán –outrora anxo de luz–, expulsado do Ceo pola rivalidade con Deus. Entre os orgullosos atópanse algúns representantes do poder temporal e espiritual, *grosso modo*, caci ques, reis, ministros, curas e xuíces. Condenados a sufriren sen medida nin clemencia, sofren amoreados e chamuscados na fogueira, previamente estrada con toxo.

En seguida aparecen, nos recantos respectivos, os avaros, usureiros e ladróns xunto cunha inmensa maioría, a dos luxuriosos, que arden no lume eterno coma en tempos bíblicos. Os fillos de Caín ou xentes iradas continúan a berrar e pelexar, sometidos a paos por diaños. Aínda peor parados saen –como corresponde a unha época de fame e miseria– os comellóns, envorcillados entre a lama e o esterco, que padecen unha tortura horrorosa: o veren preto deliciosos alimentos e bebidas sen nunca podelos alcanzar. Os derradeiros, confinados nun gran canil ou nunha gateira discreta de tamaño, están formados pola rabiosa xente chea de envexa ou por seres preguiceiros, a penduraren resignadamente dun espeto.

Abandonado polo demo guiador, na metade do Inferno aparece un gordo: o mesmísimo Lucifer, contra o que loita e vence, desatándose os xenios das profundidades dos cales foxe.

O primeiro soño remata dando lugar a outro semellante, non por casualidade iníciase con outra alborada primaveral onde rechouchían os reiseños.

Canto III

Na nova quimera a fermosa Xana leva o protagonista polo aire á insua encantada, presentándose como a Verdade, Filla de Xeová e Señora das Doncelas Virtudes. Dona do Vaticano, onde mora desde hai case dous milenios tras baixar do Ceo, naquela Basílica goberna por encarga un mordomo sabio e santo, herdeiro das Chaves de Pedro: o Papa, que lle encomenda ao mozo o desencantamento e futura voda mediante o desprezo ás glorias mundanas e a perseveranza no seo da ponderadísima relixión verdadeira.

Y poneivos del llau de la Xana
 En so Iglesia Católica i Romana. (...)
 Y según El Mesías prometió
 Esta sola pel mundu á la rodiada
 Será la verdadera y la ñombrada. (1993: 41,42)

Finalmente chegan voando, á luz da lúa, ao Ceo, onde albiscan palacios de cristal ornamentados no exterior con pedras preciosas e no interior con toda profusión de riquezas: flores, luces, espellos, cortinóns, ouro, arcos de triunfo, música, etc. Nun salón El-Señor celebra a cerimonia matrimonial, tralo que toda a corte celeste come, bebe e folga oíndo cánticos e música. Nomeado Príncipe herdeiro, despídese da Xana Maruxa aceptándolle o galano dun anel máxico. Logo baixa á Terra o guerreiro de Deus preparado para loitar pola Fe, ricamente vestido e armado.

Canto IV

Abandonando o Ceo nun raio de luz da lúa, o protagonista examina desde o aire toda vaidade humana prefigurada en cidades da época e reinos de outrora. A capital do Sena convértese no labirinto da falsidade, rutilantemente áurea pero á vez lixada con toda sorte de trampas e miserias, en especial pola desvirtuación da castidade.

Bailes, tiatros, mercáos, grandes feries
 Donde venden l'honor tóos los años;

Mas, non dan ya por ellí ni una perra,
Y hai quien diz, qu'esta yé la mejor tierra. (1993: 47)

Mesmo o xudeu, pobo elixido, está caído en desgracia na diáspora debido á apostasía, mal irremediable a non ser que abrace o Cristianismo. Non parece difícil, perante unha *ars vivendi* profundamente incrédula ou paganizada, a conclusión:

Que'l mundu tá perdiu, no hai quien crea. (...)
Vi muchos pueblos, pero non topaba
De sentiu común, nin media onza; (...). (1993: 49-50)

Menosprezando o tamén corrupto Madrid, prodúcese o retorno á casa. Xa a pé, atopa unha guapa moza que lle resulta familiar, camiñante cara á romaría dunha insua encantada. A moza descobre ser a Xana e, por medio do anel regalado, voan polos aires ata chegaren ao corazón espiritual de Asturias en plena festa da Virxe de Covadonga.

Canto V

Tras rematar a Misa e a procesión, comeza o divertimento: xantar campestre, sidra, xogos e bailes “pecaminosos”:

Y sin pretase bien bailar no saben.
¡Mala pécora'l baile i lo que dura!
Como yo fos xusticia desterriaben
Al que da'n organiellu la tonada, (...). (1993: 57)

Nun recanto amoréanse todos os non gratos: basicamente intelectuais europeos, aos que se suman reformadores relixiosos xulgados heréticos. Unha pavorosa tormenta dá paso a un brutal ciclón, cumpridor da profecía e con reminiscencias do apocalíptico Xuízo Final, pois destrúe ese retorcido mundo para deixar sitio á resplandecente Verdade. O mozo, sen a Xana, arrastrado pola marea cae ao mar –como era nun principio–, onde se aferra á cola dun monstro mariño que o deposita no porto. Así finaliza o segun-

do soño, espertando Pachu e os compañeiros e marchando a triade para Xixón.

A insistencia no ton veraz do soñado une os cantos I e V, xa que se volve á “realidade”, prometendo deixar para o día seguinte a explicación oportuna do poema simbólico. De aí que o remate pareza previsible, como non, coa Fe por bandeira.

Y agora é bono que'n cuantes cenemos,
Recemos el rosariu i mos echemos. (1993: 63)

2 FONTES

Existe unha tímida homenaxe a *O enxeñoso fidalgo Don Quixote da Mancha* (1605), na alusión á insua e sobre todo á valentía do novo cabaleiro andante, que loita contra os xenios infernais e procura con ardor a Verdade.

A excepción das incuestionables pegadas da *Divina Comedia* e *O Divino Sainete*, o poema achega reminiscencias literarias helenísticas presentes na *Ilíada* e na *Odisea* e noutras obras posteriores que aluden á mitoloxía grega: a guerra de Troia entre troianos e espartanos debido ao rapto de Helena por Paris, o xardín das Hespérides (no cordal africano do Atlas) e o carro da Aurora.

As múltiples e desordenadas lecturas do autor demostran unha familiaridade maior cos mitos más famosos se ben, como era costume nel, con algún *lapsus*. Mitos coma o do vélaro de ouro ou la áurea dun carneiro que o futuro rei Xasón, na compañía dos fieis argonautas –así chamados polo nome da nave, Argo–, fora procurar á Cólquide (rexión de Asia, ao leste do Ponto Euxino). Obtido o vélaro gracias á inestimable axuda do nobre Orfeo, tanxedor da lira que adormentou o dragón custodio, tamén se entregaran de forma incondicional os xemelgos e grandes atletas olímpicos Cástor e Pólux, logo separados pola rivalidade amorosa. Á parte dos graves riscos da viaxe, o único combate levado a cabo foi contra uns paxaros de plumas metálicas, onde só morreron estes e de aí a media verdade propugnada polo autor.

Finalmente cítanse os mitos do grande heroe Teseo, vencedor do Minotauro no labirinto cretense coa axuda dun nobelo (pero non argonauta), e o da bela Europa, raptada polo touro na Hélade, despois revelado como Zeus xa en Creta.

Cuntó aquel viaxe de los argonautes
Que fonon con Xasón en so ñaviu:
De Teséu y Orfeú'l de les flautes,
Cástor y Pólux, y otros á Colquiu;
Que mataben pel Pontu muchos nautes,
Tirando unos al mar y otros al riu;
Y anque'Uropa fo'a Creta'nriba un Toro
Dieren por fin col Velloncicu di oro. (1993: 21)

Máis aínda que a mitoloxía helénica inflúen as páxinas da *Biblia* –como era de esperar nun afervoado crente-. Sen embargo, resulta asombrosa tanta reminiscencia, mesmo tanta cita literal, cando na época o clero non propiciaba precisamente a libre lectura e de aí o asombroso emprego católico do nome hebreo de Deus en pleno século XIX ou dalgunhas rechamantes metáforas.

Do chamado Antigo Testamento, menos coñecido, reproducense varias historias “sagradas”, como a expulsión do Ceo de Satanás ou Lucifer, o fraticidio irado de Caín e a destrucción dun par de cidades pola xulgada *contra natura* conducta sexual, as cales manteñen un certo paralelismo en ambos os textos:

Y dixo: piriquí apenzó'l Infiernu
Cuando Satán cayó del alto arrullu. (1993: 30)

¡Como caíches do ceo, (...) . Porque baixou Satán onda vós. (Isaías 14: 12; Apocalipse 12: 12)

Qu'ardín tóos allí'n esculliviertu
Como aquelles ciodaes del Mar Muertu. (1993: 31)

O Señor fixo chover sobre Sodoma e Gomorra xofre e lume desde o ceo. (Xénese 19: 24)

Espalladas por toda a *Biblia* figuran tamén as expresións “Ancián de Días”, “pobo escollido”, “Mesías” (“Unxido” con aceite, símbolo do futuro reinado), “Libro” (da Vida ou Morte), “Templo” e “armas da guerra” (divina; sobreenténdese). Antropónimos e topónimos presentes no Antigo e Novo Testamento noméanse no canto IV. Así, o nome Xeová –ou Iavé– que figura por vez primeira en Éxodo 3: 15 e 6: 2, 3; nunca antes, *adversus* algúns tradutores, xa que parece ser que o nome non fora coñecido polo pobo hebreo antes de Moisés. E Israel, Xerusalén, o monte Sión, o hidrónico Xordán, Xudea e a cidade galilea de Cafarnaúm⁵ (onde tivera lugar o milagre da curación dun home posuído polo demo).

Ás veces existen traduccíons praticamente literais:

Entonai a Xehová gloriosu cantu, (...). (1993: 41)
 Cantádelle ó Señor un cántico novo, (...). (Salmo 98: 1)

A míni dióme las llaves de la Casa (...). (1993: 42)
 Dareiche as chaves do Reino do Ceo: (...). (Mateo 16: 19)

¿Qué foi de tí, Xerusalén ingrata? (1993: 49)
 Olla, Xerusalén, ¿quen vai ter compaixón de tí? (Xeremías 15: 5)

Ao Novo Testamento pertencen en exclusiva os vocábulos arameos *Rabí* (“o meu Mestre”, referido a Cristo), *Gólgota* (“Lugar da Caveira”; monte onde foi morto) e a expresión “pedra do alicerce” ou base da Igrexa.

Con todo, as pasaxes máis coñecidas para a poboación en xeral son as parábolas, como a do bo Pastor –referida tanto ao Deus de Israel como a Cristo–, popularizada a partir dos Evanxeos ainda que presente desde os primeiros tempos da *Biblia*, e, por extensión, a das ovellas e o lobo. Que o autor reproduce de forma abondo parella, cos imperativos pertinentes na boca do Papa para demostrar reverencia e autoridade, ao xeito profético e mesiánico –unha vez máis– pois “Cuando Elli diz daqué, naide gurguta, (...). (1993: 40).

5. Topónimo substituído polo deturpado Cafarnascu (1993: 49); equívocos desta caste atópanse con certa frecuencia.

O Señor é o meu pastor: nada me falta.
Ós pastos verdecentes lévame a repousar,
lévame a beber ás augas tranquilas: (...). (Salmo 23: 1, 2)

Escoita, pastor de Israel,
que guía-lo rabaño de Xosé; (...). (Salmo 80: 2)

Eu son o Bo Pastor. O Bo Pastor dá a súa vida polas ovellas. (Xoán 10: 11)

¡Vede que vos mando coma ovellas entre lobos! (Mateo 10: 16)

Y vosotros, Pastores del Rebañu,
Llevailu pel redil á los oteros
Dond'hai las "Siete Fuentes" pal secañu
Y bonos pastos xunta los regueros.
Daqué cebera, Dios dará pal añu,
Pero guardaim'oveyes y corderos;
Que'l llobu anda agullando pe la sebe,
Y col rebañu xuntu non s'atreve. (1993: 41)

III. IDEOLOXÍA

Dous son os aspectos destacados de *El Cuintu la Xana*: o orgullo da asturianía e a defensa da relixión católica.

Se a cultura asturiana se asocia co ruralismo, resulta lóxica a oposición ao antinatural mundo urbano ou, noutras palabras: menosprego da corte e gabanza da aldea⁶.

Y dexando á Madril con sos rateros,
Vini á tierra d'Asturies por miós fueros. (1993: 50)

A reposada vida de antano nunha sociedade agrícola europea reflíctese ao longo do poema polas fiadas do liño e as esfolias do cereal, coa veciñanza recollida arredor do lume e alumeadas pola luz do candil de aceite, aos contos, nunha casa calquera da aldea. Casa complementada coa *panera* –hórreo de seis ou más

6. Traducción literal do título do escritor e cronista real frei Antonio de Guevara (1480-1545).

pés-, corte, curral e lagar e na que se viste con roupa de liño, en xeral, e se dorme nun leito con xergón –un pano recheo con material brando–.

Que a gastronomía desempeña un importante papel nunha sociedade con moitas carencias demóstrase coas numerosas citas da comida típica (cómpre non esquecer a aversión profesada á contada xente obesa, farturenta e insolidaria). Na cociña hai pois *maseira* ou artesa –caixón rectangular para amasar–, fogón e múltiples aparellos para cociñar, comer e, sobre todo, beber, pola escaseza da materia sólida: pote e cazolas, pratos, vasos, *vedrios* ou recipientes de barro para a sidra, *escudielles* ou cuncas para auga, xerro, porrón e bocois.

Os principais alimentos supedítanse ao contorno, son vexetais das leiras e animais criados na corte: o más importante, como non, as fabas ou *chichos*, a carne de porco (cachucha, lacón ou torresmos –anacos de touciño frito–), o cocido, o leite preso, a *torta* –pasta feita con fariña milla e leite– e o pan de millo ou boroa. A sinxela, frugal e reiterada comida compleméntase con mazás e castañas (se as houber na tempada). Por outro lado, tres son as bebidas: auga, viño e sidra. Igual que as comidas do día: almorzo, xantar e cea, coa parva ou comida lixeira a media mañá.

Perante tal panorama, non é de extrañar que o mesmo Papa desexe, non paz ou felicidade, senón saúde e o estómago cheo, áinda que sen deixar de recordar que o pan de cada día Deus concédeo sen máis miramentos⁷:

—Mios fios: taim'atentos un istante,
Y hebia salú, boroña, torta i chichos;
Co la “Gracia de Dios” fora bastante,
Que mantien Él pel mundu abondos bichos. (1993: 40)

7. Impresión oposta dabondo reflíctese de cheo en *O Divino Sainete*, cando en pleno Nadal hai xente sen pan, lume nin leito:

Tí, que ves n'un mesmo día
Nacer Dios e caer morto
De inania canto Dios cría... (1994: 53)

Enxebreza a do papa León XIII demostrada tamén na forma de vestir, engalanado ¡nada menos! que coa *montera picona*⁸ e caxato de acivro en lugar da mitra ou tiara e do báculo.

Con monteru picón un grave Ancianu,
 Que tien tropa á fartar i non asoma
 Porque diz que ta presu'n Vaticanu?
 Con cayao d'acebu, fieres doma⁹, (...). (1993: 39)

Música e bailes ocupan un lugar sobranceiro na diversión. Os instrumentos usuais adoitan ser a gaita, o tambor e a pandeireta. Os principais bailes son o *xiringüelu*, a *danza prima*, o *fandango* e, en menor medida, a *xiraldilla*¹⁰. Que todo isto xa no século se comeza a considerar pailán e pouco refinado, pono de relevo o rexexitamento das rapazas con pretensíons.

Reblinquen desque tan fartos i ufanos,
 Mientras toca la gaita el xiringüelu

8. A monteira, peza triangular de pano grosso para cubrir a cabeza, usouse en Asturias ata finais do século XIX; hoxe só a utilizan os gaiteiros e bailaríns folclóricos. Consta de catro partes: casquete, á, rebordo e forro. Distínguese entre a de pico elevado e a de á caída; por suposto, a primeira constitúe un símbolo de bo agoiro.

9. O escapismo do autor supón un agudo contraste respecto de Curros, ora cómico ora tráxico.

O Papa, n'esto, vestido
 D'albos tisúes e brocados,
 D'ouro e pedras cinguido, (...).

¡E chamádesme tirano
 A min, triste prisioneiro
 N'a carcel d'o Vaticano! (1994: 111, 121)

León XIII (1810-1903), o Papa “social” ou “dos obreiros”, criticara tanto o capitalismo coma o socialismo, procurando unha orde cristiá baseada na xustiza social: na encíclica *Rerum Novarum* (1891), por exemplo. Ambos os autores arriman a ascua a cadansúa teoría.

10. O *xiringüelu* é un baile por parellas solto e moi movido. A *danza prima* báilase en roda, coa xente unida polo dedo maimiño; a movida *xiraldilla* tamén se fai en roda. O *fandango* non é autóctono, senón que se basea na canción popular española. (Atención ao novo *lapsus*: confúndese o *xiringüelu* coa *danza prima*).

Y dancen aldeanes y aldeanos
 Garraos pel meñín pa facer vuelu;
 Les moces de la villa, al son de pianos,
 Valsien co los mozacos en sin duelu
 Y anque bailen tamien la xiraldilla,
 Tou yé pel estilo de la villa. (1993: 57)

Á parte do enxalzamento da lingua simplemente con usala no poema –sen esquecer a condición de subalterna, coidadiño–; da gastronomía, vestimenta e costumes, tamén se loa a bravía paisaxe, con abundante monte pino e terras fértils ademais de coas moi ricas flora e fauna mariña.

Per cullá'rriba montes emprunaos,
 Acullá baxu, valles escondíos,
 Tierruques de maiz per tóos llaos,
 Castaños, pinos i álamos floríos. (1993: 53)

Desdeñada en certa maneira a literatura en bable, quizais por humilde, só falta por realzar a mitoloxía, acervo similar ao galego. Así, cítanse ademais da *güestia* ou *Santa Compañía* (un espírito único ou ben un enterro que leva por acompañantes as ánimas), o *diablu burlón* ou diaño burleiro, especialista en transformacións e case sempre molesto, e a belísima *xana* ou moura de longo cabelo roxo –alisado con peite de coral– que vive nos ríos e fontes, garda tesouros, realiza encantamentos e viste de modo marabilloso.

Cuando'l diablu burlón empertinente
 Atutiaba los mozos de coraxe,
 Por si dalgún i arregañaba'l diente,
 Qu'entós'chabai les uñes al carnaxe;
 Cuntábase qu'había'n una fuente
 Una Xana'ncantada con un traxe
 Di oro i pelres, llabrau i resplandiosu,
 Pa'l que supies l'encantu fer dichosu.

Esto non ye pa crér'nes bruxerías,
 Mas ello ha tener so senificancia,
 Pos lo que ta viend'un tóus los díes
 Suel non haber migaya d'importancia. (1993: 18, 19)

Faltan para completar o elenco os *trasgos* ou *trasnos* domésticos nocturnos e argallantes, o *cuélebre* ou cobra con ás (que custodia tesouros e vive en covas, bosques e fontes, bardante da vellez en que se dirixe ao mar), a *guaxa* ou meiga chuchona, as bruxas e os malignos nubeiros, controladores da chuvia, vento e tronos. Deixando claro o punto de partida, a recreación na propia mitoloxía, na que se cre cegamente disque por cotiá, finalmente a presencia doutras culturas (entre elas, a escandinava e a xermánica) engaden á narración un xigante, monstros, dragóns, xenios, trasgos, fadas, sélfides e ondinas.

Secasí, superstición e relixiosidade mestúranse no poema. Aínda que se mostre, de forma algo inesperada, certa vea anticlerical xa que polo pecado da soberbia condénanse no Inferno algúns curas -só precedidos polos caciques, de aí que o grupo pareza numeroso-; de igual maneira, Lucifer preséntase grotescamente cebado coma un chantre (cura ou cóengo).

O derradeiro canto constitúe o resumo da historia. Se o autor non se atrevera a dar nomes para os habitantes do Inferno, na romaría de Covadonga¹¹ despáchase a gusto e alí pon os deostados a esbardallar, sen máis. Que sexa o oito de setembro, Día da *Santina* e, por engadidura, de Asturias, non é casualidade; implica unha identificación total entre a esencia da Terra e a cristiandade. Máis que de conservadorismo trátase dunha visión abertamente reaccionaria pois non salva da queima ningún librepensador intelectual brillante.

Amoréanse pois nun merendeiro, ó chou, os grandes pensadores de Occidente –desde a Hélade¹² ata finais do século

11. O lugar está descoñecido na descripción pois daquela estaba en obras por unha derruba. A primeira pedra do edificio (logo convertido en Basílica por León XIII), colócase en 1886, e terá Covadonga o seu remate en 1901.

12. A excepción do matemático Euclides (séc. III a.C.), o resto constitúeno filósofos. Son Pitágoras (séc. VI a.C.), reduccionista da natureza a números e fundador dunha

XIX¹³–, aos que se unen algúns escritores laicizantes, traidores á relixión católica e mais herexes¹⁴, toureiros, bailaríns, rufiáns e mangantes: todos eles forman o conxunto dos, sen ambaxes, *maguetos* ou necios, algúns deles calumniados sen pudor. De entre os filósofos, a “grea” rotundamente maioritaria, soamente se valora un (413 a.C.-327 a.C.) por rexeitar a gloria mundana e terse recreado na austeridade, vivindo nun tonel e camiñando descalzo; o episodio da lanterna segundo se representa na pintura barroca débese á procura en pleno día, polas rúas de Atenas, dun ¡ser humano!

Diógenes, con farol i con miseria,
Dixo á tóos: ¿pinsais que soi un llerdu?
Pos aquí non atopo un home cuerdo. (1993: 59)

Especial noxo merece a evolución, interpretándoa mal por non valorar a obra máis perfecta, con capacidade para seguir mellorando; as especies equipáranse denigrantemente baixo un axioma reduccionista.

secta, e incluso Xenófanes (540-440 ou séc. VI a.C.), o monoteísta. Tamén o negador da creación divina Heráclito (c. 540 a.C.-c. 480 a.C.); Zenón de Elea (c. 490 a.C.?). inventor da dialéctica; e o relativista Protágoras (c. 485-410 a.C.). Finalmente, denígranse dous filósofos defensores do materialismo mecanicista: Leucipo (c. 460-370 a.C.) e Demócrito (c. 460 a.C.-c. 370); xunto cos teóricos do uso racional do pracer: Epicuro (341 a.C.-270 a.C.) e Polieno (?-270 a.C.).

13. Xa cando se presenta o Vaticano criticárase (por borracho e comellón, seica) o filósofo antidiogmático G. Bruno (1548-1600), queimado pola Inquisición e mártir do escurantismo para os sabios do século XIX. Pero na romaría acúsanse oito filósofos más co denominador común do librepensamento e máximos representantes da sabedoría occidental. Trátase do expulsado da sinagoga Spinoza (1632-1677), do empirista Locke (1632-1704), sorprendentemente do bispo irlandés Berkeley (1685-1753) e mais do antimetafísico Kant (1724-1804). Completan o elenco Fichte (1762-1814), o demócrata; o relativizador de Deus Hegel (1770-1831), Krause o racionalista (1781-1832) e un ex-sacerdote negador da natureza divina de Cristo, Renán (1823-1892).

14. Os caídos en desgracia son esta vez o alemán Lutero (1483-1546), teólogo e reformador protestante a raíz da venda de indulxencias para construír a Basílica Vaticana; o relixioso francés defensor da predestinación Calvino (1509-1564) e Mahoma (c. 570-632), gran profeta do Islam. Os tres se colocan estrateticamente preto do mal apóstolo Xudas.

Entós Darwin plantóse'nriba un tiestu (...).
 Cuando farty de sidre i de magüestu,
 L'home á la postre non yé más qu'un monu¹⁵; (...). (1993: 60).

De entre o grupo dos literatos¹⁶ o “inmoral” Zola¹⁷ leva a peor parte, tendo a honra de lle ser dedicada unha estrofa íntegra.

Pirillí andaba Zola con so “Nana”
 Bailando'l xiringüelu'n calzoncillos,
 Y “Teresa Raquén” zaragozana
 En faldetá al ivei pe los pasillos;
 Elli yé l'alcagüete que tresmana
 Con “Páxines d'amor” á cuatro pillos,
 Y pa non olvidá les males zunes,
 Métese'na “Tabierna” á facer llunes. (1993: 61)

15. Xa Curros advertira do conflicto entre fe e razón na xente fanática.

Soyo cando á pór se presta
 De bruzes, mostra o católico
 Que antes de sel-o foi besta.

Non botes en saco roto
 Esta adevertencia, fillo,
 Pois sei de máis d'un devoto

Pra quien toda cencia é vana,
 Que sempre que ora confirma
 A teoría darwiniana. (1994: 11)

16. En *O Divino Sainete* criticábase a Pardo Bazán (1851-1921), situándoa no Vagón da Envexa por antigaleguista. Pero na obra ástur desfilan:

1. Un home subversivo e gran defensor da Razón, contrario á Metafísica e ao clero, a quien ordenaba esmagar (*écraser l'infâme*): o francés Volter (*sic*) (1694-1778).
2. O alemán Goethe (1749-1832), fogoso e romántico.
3. O francés Paul de Kock (1793-1871), escritor de novelas de ton licencioso.
4. Balzac (1799-1850), censurado ipola “querida”! En efecto, Madame de Berny convertérase no froito prohibido a causa do estado e idade (vintedous anos maior), por máis que fora sempre un firme apoio, económico e moral.
5. O catalán Pin i Soler (1842-1927), exiliado uns anos ao combater o goberno conservador.

17. Contra o determinismo material do francés (1840-1902), tan estraño á literatura vernácula, xa esbardallara Curros: “Un libro d'a nova escola (...) / E fede qu'apesta á Zola”. En *El Cuintu la Xana* ridiculizanxe tres das novelas: *Thérèse Raquin* (1867), a primeira obra “naturalista”, *Unha páxina de amor* (1878) e *A taberna* (1879).

Por outra banda, novas teorías políticas –anarquismo e socialismo¹⁸–, distorsionadas, xúlganse como propias do bordel.

¡Abaxo capital i contratistes!
 ¡Venga folgar, comer i empiná'l xarru!
 Mas como ni unos ni otros tienen xuiciu,
 D'ellos non ha quear nin un resquiciu. (1993: 61)

Aínda que non condenadas as ánimas a penar eternamente, si ten garantida a destrucción toda forma de pensar “desviada”, nunha especie de redentora Apocalipse acompañada por negras nubes, chuvia, relampos e un espantoso ciclón que deja arrasado por completo o mundo.

–Preparaivos pa'ntrar' na sepoltura,
 Dixo á los homes, que yo soi l'Espantu.– (1993: 61)

Sen temor de negar todos os alicerces da cultura occidental menos o Cristianismo, ao final só permanece a Verdade, presupонse que acompañada polos “xustos”. Por suposto, o final do soño non ten pretensiós de verosimilitude con tal remexallo de cultos e desvergonzados, pero si un significado claro –unha especie de Revelación, con Deus como meta da aventura pseudointelectual– que as persoas lectoras deben interpretar. Para rematar consagrando a sensación de “realidade”, comínase ao auditorio do hórreo a unha espera breve polo simbolismo de *El Cuintu la Xana* porque

Mañana mesmu lu verné ásplicar. (1993: 63)

Relixión católica ou única Verdade que serve como refuxio contra os embates da vida a un fanático (e supersticioso) crente: velaí a rotunda afirmación de fe, a modo doutra *Divina Comedia* –salvando as diferencias– en pequenijo. O denso significado teo-

18.Os respectivos representantes son o antiestatalista e revolucionario ruso Bakunin (1814-1876), xunto co federalista e anticlerical francés Proudhom (1809-1865).

lóxico subxacente ponse de relevo a través das palabras do prologoísta Fabricio ou Miranda, que non permiten dúbida ningunha:

¡Qué consolador contraste entre nuestro simbolista y el poeta regional gallego Curros Enríquez! (1993: 14)

ADDENDA

A literatura galega vén sendo lida e admirada (ou non) en Asturias desde o mesmísimo Rexurdimento. En 1888 –ano da primeira edición de *O Divino Sainete*–, publícase tamén por “parrafeos” no xornal *O Tío Marcos da Portela* o coñecido despois como *Catecismo do labrego*, que en Galicia pronto se converte no primeiro *best-seller* fronte a unha imitación en lingua asturiana escrita polo cántabro Antonio Fernández Martínez (1860-1912): o *Catecismu del llabrador* (1891), paradoxalmente secuestrado e prohibido por temor a unha insurrección social. Un cuadriénio despois deste ve a luz a obra de González Prieto: aínda que réplica, o modelo resulta obvio. Esa tendencia de estudio e seguimento mantense ata o inicio do século XXI, corroborada polas numerosas traduccóns de obras galegas ao asturiano, mentres que no Fogar de Breogán praticamente se ignora o acontecido máis alá do río Eo.

¿Tratarase dunha infasta casualidade? (Esta é algo máis que unha interrogación retórica).

APÉNDICE

I. OBRA: *Divina Comedia*
(1321: data do remate; 1472: 1ª publicación)

II. AUTOR: Dante Alighieri
(1265–1321)

III. DEDICATORIA: -----

IV. FORMA: poema en cen cantos.
Inferno (34 C.), Purgatorio (33 C.)
e Paraiso (33 C.)
Hendecasílabos en tercetos.

*Nel mezzo del cammin di nostra vita
Mi ritrovai per una selva oscura,
Che la dritta via era smarrita.*

O Divino Sainete (1888)
(Autor de trinta e sete anos)

Manuel Curros Enriquez
(1851-1908)

Á mocidade galega

Poema cunha introducción
e oito cantos.

1536 versos octosílabos en
triades.

*Sinto n' o peito us afogos
Que parece que m' o morden
Sete ducias de cans dogos.*

El Cuintu la Xana (1895)
(Autor de trinta e seis anos)

Francisco González Prieto
(1859-1937)

Ao Centro de Asturianos de Madrid

Poema en cinco cantos.

1000 hendecasílabos en oitavas reais.

*Mientras qu'Antona cuece les fariñas
Y tuesta los torrudos, per de llau,
Sentaivos al reor, non hebia rines,
Qu'alluego cenaremos un bucau.
Maruxa, pont'aqui, que si me'nñínes
Pa l'hora de comer un bon fusau,
Faré yo distraición de bona gana
Cuntándovos EL CUINTU DE LA XANA.*

V. CONTIDO

1. -----

Encontro coa Compañía.

Encontro coa Güestia.

2. Guias: Virxilio (no Inferno e
Purgatorio), Matelda e
Beatriz (Paraiso terrestre) e
Beatriz (Paraiso).

Francisco Añón.

A Xana e un demiño no Inferno.

3. Inferno: lascivos (2º Círculo),
lambóns, aváros, irados (3º, 4º, 5º).
Purg. 1ª Cornixa: soberbios.
2ª Cornixa: envexosos.
3ª Cornixa: iracundos.
4ª Cornixa: preguiceiros.
5ª Cornixa: avarentos.
6ª Cornixa: comellóns.
7ª Cornixa: luxuriosos.

Tren dos Sete Pecados.
1º Vagón: Preguiza.
2º Vagón: Envexa.
3º Vagón: Gula.
4º Vagón: Ira.
5º Vagón: Luxuria.
6º Vagón: Avaricia.
7º Vagón: Soberbia.

Inferno.
1. Soberbia.
2. Avaricia.
3. Luxuria.
4. Ira.
5. Gula.
6. Envexa.
7. Preguiza.

4. -----

Viaxe a Roma.

Viaxe a Roma.

5. -----

Criticá a Zola.

Criticá a Zola.

6. Rotunda afirmación de Fe.

Anticlericalismo e impiedade.

Fanática afirmación de Fe.

I

CANTO II

1. Era o Nadal: noite fria
Iba pechando entre nubes
Oue un vento forte ranguña.
Desertas prazas e ruas,
Madri estremelase todo
D'o norte ás ráfagas crudas.
2. N' meu capote embrullado
Eu iba, cal sempre, triste,
Por longa estrada enfiado.
Pensando co'a testa ó peito
N'aquiles que n'esta noite
Non teñen lume nin leito,
3. Cando, n'a inmensa negrura
D'a sombra que m'envolvía
Como n'unha sepultura,
Escotéi mainiño e quedo
Grave romor da parola
18. Que m'harrípiou de medo.

Vera noite cerrada i tempestiva:
Gufaba 'l furacán aquecumbroso,
Y si aportara 'llí persona viva
Morriera col espantu temeroso.
Argayaba 'l peiceu de báxo arriba
Chando llames i fumu tenebrosu;
Y ente gremos y chispes i negrures,
Vinse mósticos i duendes y gafures.

Cómenzara 'scampar i fer bonanza,
Aclarando la Lluna n'ta borrina:
Quixi andar pa les tierras de labranza,
Fasta qu' a' dir llegando mui alna
Atopé co la güestia, que me llana
Col gadafu de furia mu cercuina;
Mas, dí un saltu pu' trás, i el esqueletu
Cayó pates arriba col espstu.

- Así faléi; voz estraña
Berrúo n'este medio tempo:
«Adiante a Santa Compañía!»
E us brincando, cutros ausortos.
Mirié pasar en ringlera
54. Unha procesión de mortos,
E sentin n'as pedras duras
Ruxir de zocos, sandalias
E falares vesteduras.
D'a procesión marcha diante
60. O que falara primeiro
E detrás un redobrante.
De tempo en tempo parando,
¡Racataprant!... xordamente
¡Racataprant!... vai dobrando.
D'insana curiosidade
Levado, seguin ós mortos
66. Pola densa escuridá,
E fomos con paso incerto.
D'ancha gándara areosa
Atravesando o deserto.
Alá lonxe, fulgurantes,
Asomellando doux soles
72. Fixos e parpadexantes,
Relocian n'ó horizonte
Dou discos roxos, que finxen
Os ollos d'un mastodonte.
—¿onde esta xente me leva?
Pensaba eu, indo ás palpadas
78. Pol-o camiño de treva.

Col diablicu mayor é n' una caixa,
Entambrer facéi un gran intierro,
Porque dí que lleváralu la güára
Morriendo 'l condáu com 'n perru.
Chaparen' i el melón con una ráxa,
Unviándole con otros al destierro;
Y en silenciu al empar con xente 'strala
Diba de duelo yó co la gadaña.

Unos trío palos, hachas ó tizones,
Y 'chaben pe los güeyos llumaraes;
Otros llevában trientes ó pendones,
Poniéndose 'n ringleras enfilaes;
Roncaben los d' atrás con trompetones,
Alante, gran xentido per bandaeas,
Y cad' un ciba 'l passo fendo 'l censu;
Pero naide rezaba nin por piensa.

Llevantarase 'l móstru 'spelurciu,
Finkándos' al par min co los sos cuernos;
Al veme 'rguidu, foso i enforciu.
Illi col risu 'n xéndes 'chaba termos.
Foi par 'él, i garrándolu pel rau,
D' un succión unviélu á los infernos;
Y escortipié tamén á los diablicos,
Dándoyos col gadanu 'los nosficos.

—**—**

De 'smenu repártia llombardas,
Bakando com' un cuete al precipiciu,
Y los malinos 'chaben risotae,
Gritando 'piríqui perdista 'l xúciu!
Desque me fatigué de dar moreas,
Garré un penelu al mió servidur;
Y ensifóna 'l Infernu y lo qu' había
Faciendo de criau y de guia.

—**—**

Llevóme par' un lladu del avernu,
Parando 'na parroquia del argullu,
Y dixo: 'piríqui apemzó 'l Infernu
Cuando Satán cayó del altu arrullu.
Pos con ell terán castigo eterno
Los caiques i amigos de barullu;
Aquí tou yé 'spanio i confusión
Fa los qu' usen fachenda y presunción.

Cures, menistros, príncipes i reyes,
Embaixaores, duques, cabayeros.
Angunos xuces qu' imprentaron leyes,
Y los qu' avasayaron con sus fueros;
Allí tóos pretaus com' abeyes
En zaguanes metíos i en caleros;
Y este llumares, árgomes i espetros
Volaben les corones i los etros.

—**—**

Pa 'llá los avariantos atuhaos,
Los ladrónes, trampos y usureros,
Co la bolsa tarán siempre aforcos,
Pos non foron migayá limosneros;
Xineu proles, rabiosos i estúrbrios,
Ya podien refalfiar los fanegüeros,
Qu' agora pa que ruquen la cebera,
El Amu de la 'cienda 'cholos fuerá.

—**—**

Bien emplegao tá, por mentecatos.
Pero qué diablos hai pel otra tema?
—Aculá tú verás los malos tratos
Del xicu 'n que más Xente se condona,
Los del un i otro sesu 'nos contratos;
Mas, non quisi mirar, pos daba pena:
Qu' ardin tóos allí 'n escuilliverti
Como aquelles ciodes del Mar Muerto.

Per 'culá con Cain i los compinchés,
Los que ríten y tiren de navaya
Atronabes la 'carcel con berrinches,
Porque yeren un fatu de canaya.
Los diaños pirilí yeren los pincches,
Que con ellos el home non s' afaya,
Y si dalgún les 'chaba de valiente,
A llombardas lu ponin caliente.

—**—**

Mas pa 'llá los fortunes esfamiaos
En llenos d' allacranes i gafces,
Este llameru a cuchu apocilgaos,
Sospiren por llacuades muches veces.
Ven al lladu los platos sazonados,
Chamúsquenos en fribu les cabezas,
Y anque 'spurren la mano á un gran pelleyu,
Nunca podien caciás el vino aneyu.

—**—**

Viemos pel llau 'llá la gran perrera
Donde tan los bederes envidiávose;
Y á otra mano metíos 'na gatera,
Apúxen por salir los perezosos;
—Tan estos enganchaos 'na 'spetera,
Y aquello paex que son perros rabiosos,
Ansí que 'na prisión tan guapamente,
Aforen 'char mordiscos á la Xente.

INFERNO

Pa 'scontra 'llá los grandes bebedores
Que consumen carraos de botellés,
Non quieren más función, i á toas hores
Vense al pié del tonel en los querelles;
Anoché 'na foguera hebo postores,
Que cuntaben per vasos les estrelles;
Y empinando tebo un fasta la una,
Empentau 'n qui' habian clis de Lluna.

—**—**

Otros, fárterse allá per les barraques,
O xuguen el xornal á la moqueta;
Si non pierden toes las pataques,
el resto van matalu á la ruleta;
Empießen los presos i les vaques,
Y al perder fasta l' última peseta,
Nin comen, nin podrán facé la barba
Y á utru dia non tienen pa la barba.

—**—**

N'us merenderu taben los maguetos,
Qu' aparentes presones d' importancia;
Si alguna hebo, quiciás tomó soletos
Por non tar este Xente sin sostancia;
Ensísen picardies á sos netos
Pa que sepián vivir á stilu é Francia;
Pos díz que l' home, el gochu, i el borrico
Se 'stremen pol pelamen i el focico.

Allí taben: Volter, Mahoma i Loque,
Xudes, Renán, Calvin, Bakunin,
Goethe, Proudhom, Demófilo 'l bodoque,
Ibarreta, Lluteru, Kant y Pin,
Nakens con so piqueta y con so 'stoque,
Balzac con so querida i con Cain,
Paul de Kock, bailarines i manguanes,
López Bagu, toreros i rufianes.

—**—**

Epicuru 'scianciaba los culinos;
Apuraben les rondes pel corríu,
Y hasta deixar á toos contentíos,
El sacón reptiu 'l so 'stribiliu;
—Comiamos y bebíamos miós vecinos,
Que yo nel filu sacaré 'l duvillu.—
Reblincáben Demócritu i Zenón;
Heráclito lloraba 'n un rincón.

—**—**

Fichte brinda pol 'yo como la sota,
Krause diz: hai espíritu i materia.
Un, co la metempsicosis acota,
Utru, co los horrocos de la fetia;
Y al salir d' un tonel con capa rota
Diógenes, con farol i con miseria,
Dixó á toos: quínsais que soi un llerdzu
Pos aquí non atopo un home cuerdo.

Pirilli andaba Zola con so «Nana»
Bailando 'l xiringüelu 'n calzoncillos,
Y «Teresa Raquén» zaragozana
En falda al ivéi pe los pasillos;
Elli yé l' alcagüete que tresmana
Con «Páxines d' amor» á cuatro pillos,
Y pa non olvidá les males zunes,
Métese 'na «Tabierna» á hacer llunes.

—**—**

Declarárense 'n fuelga socialistes,
Porque querían ser amos del catarru;
Entamaren custión los anarquistes,
Y ente tanto burdel se 'ntornó 'l carru;
¡Abaxo capital i contratiestes!
¡Venga folgar, comer i empina, 'l xarrul
Mas como ni unos ni otros tienen xúciu,
D' ellos non ha quear nin un resquicio.

—**—**

Un xuberu bañara de l' altura,
Tapando 'l Cielu con so negru mantu;
—Preparaivos pa 'ntzar 'n sepoltura,
Díxó á los homes, que yo soi l' Espantu.—
Llover i relampiar y fer pavura
De terremotu pa 'cabá l' encantu,
Con un ciclón que viene 'n remolina,
Dekando 'l mundu 'n destrucción i ruina.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Alighieri, D.; *A Divina Comedia*, Xunta de Galicia, Vigo, 1990.
- Alighieri, D.; *Divina Comedia*, Alianza Editorial, Madrid, 1995.
- Alighieri, D.; *Divina Comedia*, Editorial Planeta, Barcelona, 1986.
- Alighieri, D.; *La Divina Commedia*, Ulrico Hoepli Editore-Libraio della Real Casa, Milano, 1900.
- Arrieta Gallastegui, M. I.; *Mitología de Asturias*, Ediciones Trea, Xixón, 1997.
- Carballo Calero, R.; *Historia da literatura galega contemporánea*, Editorial Galaxia, Vigo, 1981.
- Curros Enríquez, M.; *O Divino Sainete*, Ediciós do Castro, A Coruña, 1994.
- Díaz Castaño, C.; *Literatura asturiana en bable*, Ayalga Ediciones, Salinas, 1980¹.
- Díaz Castaño, C.; *Literatura bable en Historia de las Literaturas Hispánicas no castellanas*, Taurus Ediciones, Madrid, 1980².
- García, A.; *Lliteratura Asturiana nel tiempu*, Serviciu de Publicaciones del Principáu d'Asturies, 1994.
- García-Rendueles, E.; *Los nuevos bablistas*, Academia de la Llingua Asturiana, Uviéu, 1987.
- Gibson, M.; *Deuses e Heroes da Mitoloxía Grega*, Edicións Xerais de Galicia, Vigo, 1986.
- González Prieto, F.; *La Vida Asturiana e'nun cientu de Sonetos*, Academia de la Llingua Asturiana, Uviéu, 1990.
- González Prieto, F.; *L'Antroxu & El Cuintu la Xana*, Academia de la Llingua Asturiana, Uviéu, 1993.
- Ramos, M.; *Sociedad y literatura bable (1839-1936)*, Silverio Cañada Editor, Madrid, 1982.

Rodríguez, F.; *A evolución ideolóxica de M. Curros Enríquez*, Promocións Culturais Galegas, Vigo, 1995.

Ruiz de la Peña, Á.; *Introducción a la Literatura Asturiana*, Biblioteca Popular Asturiana, Oviedo, 1981.

VV.AA.; *A Biblia*, Sociedade de Estudos, Publicacións e Traballos, Vigo, 1989.

VV.AA.; *Diccionario dos seres míticos galegos*, Edicións Xerais de Galicia, Vigo, 1999.

VV.AA.; *Gramática bable*, Ediciones Naranco, Madrid, 1976.

VV.AA.; *Gran Enciclopedia Asturiana*, Silverio Cañada Editor, Xixón, 1982.

VV.AA.; *Introducción al análisis retórico: tropos, figuras y sintaxis del estilo*, Universidade de Santiago de Compostela, 1994.

VV.AA.; *Publicaciones en bable 1975-1996*, Serviciu de Publicaciones del Principáu d'Asturies, 1997.